

επωφελούνται απο την παλirroια που οδηγει στην ευτυχια». Για να φτασετε τη μελωδια, την αρμονια, πρεπει ν ακολουθησετε την οδο, τη βαρυτητα του ποταμου.

Τοπος εκει μακρια απ το Βελζεβουλη
 οσο μακρυσ κι ο ταφος του ξαπλωνει
 δεν τον θωρας, μα απ τον αχο νογας τον
 μικρου ρυακιου που τρεχει απ τη σκισμαδα
 δραχου που αργα τον εχει τριβελισει
 το σερπετο, πραγογερτο του ρεμα.
 Ο οδηγητης κι εγω στο κρυφoστρατι
 τρουπωξαμε, στη φωτογης να βγουμε.
 (Κολαση, 34, 127—34 — μετ. Ν. Καζαντζακη)

4. Φυτεψε το σπορο, δρεψε τον καρπο.

Καθε σχεδιο για μεταμορφωση του εαυτου μας αποδειχνεται οτι ειναι ενας φανλος κυκλος. Ενας δασκαλος του Ζεν του 13ου αιωνα, ο Ντογκεν, ελεγε οτι η ανοιξη δεν γινεται καλοκαιρι, το δεματι τα ξυλα δεν γινεται σταχτες: υπαρχει η ανοιξη, υπαρχει το καλοκαιρι· υπαρχει το δεματι και υπαρχουν οι σταχτες. Συμφωνα μ αυτο το συλλογισμο, το ζωντανο ον δεν γινεται πτωμα, ο μη αφυπνισμενος δεν γινεται Βουδδας. Η Δευτερα δεν γινεται Τριτη· η ωρα μια δεν γινεται τεσσερες. Ετσι, ειναι τοσο δυσκολο να γινεις Βουδδας, να φτασεις στην αφυπνιση, στην απελευθερωση, στην υπερτατη αυταπαρνηση, οσο το να βγαλεις μια κηλιδα απο αιμα πλενοντας την μεσα σε μια λεκανη με αιμα, ή το να γυαλεις ενα τουδλο για να φτιαξεις καθρεφτη. Ο Τσουανγκ - Τσεου ειπε: «Αυτο το αβογο μεσα στο χερι σας, για σας κανει κιολας κικιρικου».

Ο εγωισμος του εγωιστη δρισκεται ακριβως στο οτι προσπαθει να γινει πιο ευτυχισμενος, πιο δυνατος, πιο συνετος, πιο θαρραλεος, πιο καλοπροαιρετος: με λιγα λογια, οχι: εγωιστης. «Αυτη η εξαλειψη του εγω, ειπε ο Τσουανγκ - Τσεου, δεν ειναι μηπως μια θετικη εκδηλωση του εγω;» 'Η ακομα: «Αυτοι που λενε οτι θελουν δικαιοσυνη χωρις το συσχετικο της, την αδικια, ή ταξη χωρις το συσχετικο της, την αταξια, δεν εννοουν τις μεγαλες αρχες του συμπαντος, ουτε την ουσια ολoκληρης της δημιουργιας. Σαν να μιλαμε για υπαρξη του ουρανου χωρις τη γη, ή για αρνητικη αρχη (γιν) χωρις τη θετικη (γιανγκ), πραγμα πουναι ολοφανερα αδυνατο. Κι ομως, το συζηταμε ασταματητα». Αυτη η παρατηρηση μπορει ν αναφερθει και σ ολες τις προσπαθειες αυτοδελτιωσης που επιχειρουνται με τη βοηθεια των γκουρου, των διαλογισμων, της εξασκησης της γιογκα, της αποδοχης του εαυτου μας, της ψυχοθεραπειας και ακομη και με το να ζει κανεις εξ ολοκληρου στο παρον. Αυτο που μαθαινουμε, ειναι οτι τετιες μεθοδοι περιεχουν μεσα τους την ιδια τους την αντιφαση: σαν να προσπαθει κανεις να απογειωθεί απ το εδαφος τραδωντας τους αστραγαλους του. Κι αυτη η αποκαλυψη μπορει να ειναι καλη, γιατι η ψυχικη και φυσικη μας ενεργεια δρισκεται ετσι απελευθερωμενη απο κινησεις αδυνατες για να μπορεσει να συγκεντρωθει στο δυνατο: ειμαστε λοιπον σε θεση να φυτευουμε σπορους, να δρεπουμε τους καρπους, να χιτιζουμε σπιτια, να τραγουδαμε τραγουδια, να κανουμε ερωτα και να ζουμε μεχρι να μας διακοψει ο θανατος.

Κι εγω, μηπως για να καλυτερεψω την τυχη της ανθρωποτητας προκαλω την προσοχη σ αυτο το σημειο; Τοτε θαμουνα σε αντιφαση με τον εαυτο μου. Το λεω μαλλον για να μας επιτραπει να παμε να φυτεψουμε σπορους και να μαζεψουμε καρπους, με καθε ελευθερια. Καμια σχεση με το τι ειναι καλυτερο ή λιγοτερο

καλο, προοδος ή οπισθοδραμηση. Αυτα ειναι κρισεις αξιας, και εχουν πει: «Μην κρινετε για να μην κριθετε. Γιατι με το κριτηριο που κρινετε θα κριθετε και με το μετρο που μετρατε θα μετρηθειτε. Κι αν πειτε τοτε: «Μα κι αυτο κριση ειναι!», παλι κρινετε. Ειναι καλυτερα να μην κρινουμε; Οχι, προκειται μονο περι ζωης και θανατου, περι μερας και νυχτας, περι του πηγαινε και του ελα, μια κατασταση πραγματων οπου ουτε το καλο ουτε το κακο δεν μπορει ν απομωνωθει.

Η τελεια Οδος ειναι χωρις δυσκολια,

Μονο που αποφευγει να ξεχωριζει και να διαλεγει.

Μοναχα οταν ολα θα σταματησουν να σας αρεσουν ή να μη σας αρεσουν, θα τα καταλαβετε ολα...

Μην ανησυχειτε για το τι ειναι δικαιο ή αδικο.

Η συγκρουση αναμεσα στο καλο και το κακο ειναι η αρρωστια του πνευματος.

Ειναι αληθεια οτι, οσο μενουμε στην αρρωστια του πνευματος, η «αρρωστια» ειναι «κακια», και η (κακια) συγκρουση συνεχιζεται. Αλλα να που συνεχιζουμε ακομη να κρινουμε την κριση, και να κρινουμε την κριση της κρισης — φαυλος κυκλος και πιαγωρισμα χωρις τελος που οι βουδδιστες αποκαλουν σαιμσαρα, κατασταση που θυμιζει τον σκιουρο μεσα στο κλουδι του, οπου προσπαθει κανεις ναχει τη ζωη χωρις το θανατο, και το καλο χωρις το κακο. Τετιους φαυλους κυκλους δεν μπορουν να τους διακοφουν κατεργασιες, μεθοδοι, ή αγωγες πνευματικες, που δεν ειναι ολες τους παρα αναβολες. Ο μονος τροπος για να σταματησει κανεις, ειναι να σταματησει — αμεσως, στη στιγμη — με την πραξη και οχι με τη σκεψη. Αυτο το σταματημα μπορει να γινει, ακριβως οπως μπορουμε να φυτεψουμε σπορους και να δρεψουμε καρπους — αν και καμια πραγματικη πραξη δεν «εκτελειται» απο ενα αφηρημενο «εγω». Το να χωρισουμε τον πρακτορα απ την πραξη, τον επιστημονα απ την επιστημη, ειναι μια σημασιολογικη εκλογη που δεν ειναι καθολου φυσικη.

Μονο ο πονος υπαρχει γι αυτον που υποφερει·

Γεγονος υπαρχει, αλλα οχι εκτελεστης·

Νιρβανα ειναι, αλλα ερευνητης δεν ειναι·

Ο δρομος ειναι εκει, αλλα πουθενα ταξιδιωτης.

Με λιγα λογια, το γεγονος ειναι οτι καθε σχεδιο για να βελτιωσουμε τον κοσμο ή τον εαυτο μας ειναι μοναχα αντιληπτικη φαντασια, γιατι, οσο παραμενουμε στον τομεα των ιδεων, εμιαστε ανικανοι ν αναγνωρισουμε τη δεξια χωρις την αντιθεση της αριστερας, ουτε το καλο χωρις το κακο. Αυτο ειναι αληθεια, τοσο για τον πολιτικο τομεα οσο και για τον ψυχολογικο τομεα, γιατι με το να ασχολουμεστε με ιδεολογιες της δεξιας ή της αριστερας, αποσπομαστε απο προβληματα ειδικα, οπως ακριβως τα σχεδια μας να καλυτερεψουμε τον κοσμο μας αποσπουν απ τη σπορα και τη συγκομιδη. Στο ονομα τετιων σχεδιων εξαφανιζουμε ολοκληρους πληθυσμους για να τους ελευθερωσουμε, στοιδαζουμε τους εγκληματιες μεσα στις φυλακες για να τους διορθωσουμε, και κραταμε μακρια τους τρελους μεσα στα ασυλα, με την παραλογη ελπιδα οτι απο καποιο θαυμα αυτο θα τους ξανακανει υγιεις στο πνευμα.

Ετσι αυτοι που τους ονομαζουμε Μαυρους δεν χωνευουν αυτους που τους ονομαζουμε Λευκους (προτιμω να αντιπαραβαλω το χρωμα και την αχρωμια) γιατι οι χριστιανο - ιουδαιοι Λευκοι παραλληλιζουν το μαυρο με το κακο, και πολεμανε για εναν κοσμο παραλογο οπου θα μπορει κανεις να βρει τους δεξιους αλλα οπου δεν θα υπαρχουν αριστεροι. Δυστυχως οι εγχρωμοι ανθρωποι μολυνθηκαγ απ

αυτη τη θρησκεια και πολεμανε (αυτο εγνοειται) για κατι παραπανω απ την ισοτητα των δικαιωματος. Μα οσο περισσοτερο θυθιζομαστε στις συζητησεις για την αξια αυτων των ζητηματων, τοσο περισσοτερο κακο θα κανουμε στους εαυτους μας για το καλο μας, και ολον αυτο τον καιρο ξεχναμε να φυτεψουμε το σπορο και να δρεψουμε τον καρπο.

Η «αρρωστια του πνευματος» προερχεται απ το γεγονος οτι συγχεουμε αυτο που μπορουμε να πουμε ή να σκεφτουμε, μ αυτο που μπορουμε να κανουμε και μ αυτο που συμβαινει στην πραγματικοτητα. Η απελευθερωση απ αυτη την κατασταση συγχυσης ερχεται με τη συνειδηση κι οχι με τη σκεψη. Αλλα μενει απραγματοποιητη λογω του οτι θελουμε να εχουμε συνειδηση και να μη σκεφτομαστε, ή μαλλον να εμποδισουμε τη σκεψη. Η γνωση οτι ειμαι καλυτερο, οτι ειμαι ο «σκοπος», ν απαλλαχτουμε απ αυτη τη συγχυση, ειμαι κι η ιδια συγχυση, κι ειμαι αυτο που αποκαλουμε η δυσωδια του Ζεν. Οι εγνοιες της υγειας και της αρρωστιας, του καλου κτι του κακου, του καλυτερου και του χειροτερου εχουν την ιδια χρηση, και την ιδια σχεση με τη ζωη, πουχουν στην ξυλουργικη οι εγνοιες του μακριου και του κοντου, του ψηλου και του χαμηλου: ακομα κι ενα κοντο κομματι ξυλο μπορει να ειμαι μακρυ τρεις ποντους. Ακομα κι ο καρκινος ειμαι μια αναπτυξη, και οταν ο Ραμιανα Μαχαρσι πεθαινε, αντιταχτηκε στους γιατροους λεγοντας: «Θελει κι αυτος ν αναπτυχθει. Αφηστε τον ησυχο». Ακραιο παραδειγμα παραιτησης, ισως: οχι στην αγαπη ή στην ενεργεια, αλλα στη διακριση αναμεσα στο καλο και στο κακο. Παραιτειται λοιπον κανεις απ το να ειμαι χωρια απο οτιδηποτε συμβαινει: ειμαι αυτο που ο Τιλlich ονομαζε «το θαρρος του να εισαι».

Θα μπορουσαμε να ονομασουμε μια τετια σταση μοιρολατρικη, και παρ ολα αυτα το μοιραιο δεν πληττει κανεναν: οι υποκειμενικες μας αντιδρασεις αποτελουν μερος αυτου που συμβαινει αντικειμενικα — και κατα συνεπεια δεν καταπατουμε τον κοσμο. Ειμαι η ταοϊκη σταση του θου -δεϊ, της μη αναμιξης στο Ταο, στη ρση της Φυσης. Ομως, το θου δεϊ δεν ειμαι προσταγη, ουτε μεθοδος για να την ακολουθησεις ή να μην την ακολουθησεις: ειμαι η συνειδητοποιηση οτι δεν εισαι, στε εσεις ο ιδιος κατι εξω απ το Ταο, ικανος ή ανικανος να επεμβετε. Νιωστε την ιδια σας την αποφαση σαν ενα γεγονος που συμβαινει, οπως το ανοιγμα ενος μπουμπουκιου.

Μια τετια μεταβολη της συνειδησης μοιαζει μ αυτο που γινεται οταν κοιταζει κανεις πινακες αφηρημενους ή ανεικονικους σαν να ειμαι εγχρωμες φωτογραφιες — για παραδειγμα τις φλεβες του μαρμαρου ή των μικροσκοπικων φυτων. Αμεσως, ο χαρακτηρας του πινακα αλλαζει ολοκληρωτικα: αποκτα μια τριτη διασταση και γινεται εκφραστικος και ελκυστικος. Η αλλαγη ειμαι ακομα πιο αξιοσημειωτη οταν η υποκειμενικη εμπειρια γινεται δεκτη σαν κατι που συμβαινει απο μονο του, οπως ο ανεμος, ή — και αυτο μας ξαναφερνει στο ιδιο πραγμα — υ αναπνοη.

5. Η τεχνη με κεφαλαιο Τ.

Η τεχνη, με μεγαλο Τ, ειμαι ενα φαινομενο αποκλειστικα μοντερνο και δυτικο. Οχι πολυ παλια, ισως 500 χρονια περιπου, δεν υπηρχαν μουσεια, πινακοθηκες, αιθουσες κονσερτων, ταξη ιδιαιτερη γι ανθρωπους χαρακτηριζομενους «καλλιτεχνες». Τ αντικειμενα που τα μουσεια μας εκθετουν σημερα, οπως αποδεικνυει η «Τεχνη» αλλης εποχης και καλλιεργειας, ειμαι πραγματι κυριως θρησκευτικα σκευη, μαγικα και φειδωλα, φτιαγμενα με αγαπη και λεπτοτητα. Αυτα απεχουν πολυ απο το να περιοριζονται στα ειδη πολυτελειας για χρηση των μνημενων. Βρισκει κανεις εκει πηλινα, υφαντα, σπλα, κοσμηματα, εργαλεια, που